

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 60 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

הדליק את הנר הראשון וטלפן אליו אביו, האם יענה לו וידליקו ילדיו את שאר הנרות, או שימשיך להדליק הנרות בעצמו?

כיצד יתכן שאדם ידליק שמונה נרות במשך כל שמונת ימי החנוכה?

תשובה - בבית הלוי (ע"ת הל' חנוכה) כתב שלחד מ"ד לא נחלקו ב"ש וב"ה בעיקר דינא, אלא לכר"ע מעיקר הדין ניתן לעשות את ההידור או 'מוסיף והולך' כנגד הימים היוצאים או 'פוחת והולך' כנגד הנכנסים.

אלא שב"ש ס"ל שתקנת ההידור היתה כנגד הימים הנכנסים כפי שהיה בפרי החג, וב"ה ס"ל שתיקנו את ההידור כנגד היוצאים משום מעלין בקודש, אבל מ"מ לכר"ע עיקר ההידור הוא להדליק את הנרות לפי מספר הימים או הנכנסים או היוצאים.

והנפק"מ תהא באדם שאין לו כל הצורך מיום חמישי ולמעלה שאין לו אלא ד' נרות, דכיון שאינו יכול לקיים ההידור כב"ה, בהא ב"ה מודו שידליק כב"ש ויהיה כנגד הימים הנכנסים.

ולפי"ז אפשר דאדם הזקוק לעבור ניתוח ביום השני של חנוכה, כיון שלשיטת ב"ה אין לו הידור מצוה כלל שהרי אינו מדליק אלא ביום הראשון, ידליק אותו אדם ביום הראשון שמונה ויקיים את דין ההידור כדברי ב"ש, אך אם לבסוף נדחה הניתוח עליו להמשיך ולהדליק שמונה נרות במשך שאר הימים כיון שמעלין בקודש ואין מורידין.

מעשה שהיה ביהודי שבשעת הדלקת הנרות לאחר שהדליק את הנר הראשון צלצל הטלפון בביתו, ואמרו לו ילדיו שאביו על הקו, וחכך בדעתו האם עליו לקיים מצות כיבוד אר"א ולענות לאביו, ואת יתר נרות ההידור ידליקו ילדיו, או להמשיך ולהדליק בעצמו את נרות ההידור, ולחזור אח"כ לאביו למרות עוגמת הנפש שבדבר.

ומעשה דומה היה ביהודי שנוהג להדליק את הנרות בשקיעת החמה, ונזכר לאחר שהדליק את הנר הראשון ששכח להתפלל מנחה, ועתה אם ימשיך להדליק את נרות ההידור לא יספיק אפי' את זמן שלוש עשרה וחצי דק' שבדיעבד ניתן עדיין להתפלל בהם, ויש לדעת האם עליו לתת לילדיו להדליק את שאר הנרות ולהתפלל מנחה, או להמשיך ולהדליק למרות שיעבור זמן התפילה.

ויסוד השאלה הוא האם בדין הידור שייך הכלל של 'עוסק במצוה פטור מן המצוה', וכבר נחלקו הפוסקים בזה, דבשו"ת חתן סופר (שער הטטופות סי' ט"ז) פשיטא ליה של"ש עוסק במצוה בזה, אולם בזכר יצחק (או"ח ח"א ס"א) כתב שאף בדין הידור שייך את הכלל של 'עוסק במצוה'.

ושאלתי כן את רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיב שמסתבר שאף בזה נחשב לעוסק במצוה ושייך בו הדין שפטור הוא מן המצוה, וכן הובא בשמו בספר 'מועדי הגר"ח' (עמ' עד"ר).

ונמצא לכאורה שעליו להמשיך ולהדליק את שאר הנרות בעצמו, וידחה מצות כיבוד אב ותפילת מנחה משום עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ואמנם נראה שמטעם אחר עליו לעזוב את נרות ההידור ולענות לאביו, דבשו"ע (תרע"א ז) כתב שאף שעל השליח ציבור להדליק את

הנרות קודם התפילה, אם רוצים למהר ולהתפלל יכול הש"ץ לברך ולהדליק את הנר הראשון ואת שאר הנרות ידליק השמש.

וכתב הלבוש על דבריו, דזהו דוקא בבית הכנסת שהמצוה מוטלת על הציבור, ואפשר שיהא שני שליחי ציבור, אך אדם המדליק בביתו כיון שהמצוה מוטלת עליו אינו יכול לתת לאחרים להדליק את נרות ההידור במקומו.

אך במג"א שם הביא תשו' מהרש"ל החולק על הלבוש וס"ל שגם המדליק בביתו יכול לתת לב"ב לסיים את הדלקת ההידור והסכים עמו המג"א והגר"א בביאורו, וכן פסק המ"ב שם (מ"ט) כדבריו שבמקום הצורך שיש איזה דבר נחוץ, לאחר שהדליק

את הנר הראשון יכול אחר להשלים את שאר נרות ההידור.

וכן נהגו הרבה מבני ספרד לתת לבניהם שהגיעו לגיל חינוך להדליק את נרות ההידור כדי לחנכם במצוות, וכן כתב הגר"ח פלאג' זצ"ל בספרו מועד לכל חי (סי' כ"ז אות ל"ו) 'מה שנותן בעל הבית לבניו הקטנים להדליק שאר הנרות מן המהדרין אין קפידא, שכיון שעושה כן לחנכן במצוות ולשמחן מה טוב, ואין זה נראה כמשאוי עליו, ומסתבר שמקורם הוא מדברי המג"א שבדבר נחוץ אפשר לעסוק כן, ואף חינוך הילדים הוא דבר נחוץ שמחמתו אפשר להניח לילדיו להדליק את נרות ההידור (עי' חשוקי חמד חנוכה סי' פ"ח).

ולפי"ז נראה שה"ה בנידונינו, לא יהא צורך דבר הרשות גדול ממצות כיבוד או"א, ואם במקום צורך הרשות כתב המג"א שיכול להניח את הדלקת נרות ההידור לאחרים, כ"ש שמצוות כיבוד או"א יחשב לצורך, ויכול ואפי' מחויב לתת את הדלקת שאר הנרות לילדיו, ולענות לאביו.

ובעצם דברי המג"א יש לעיין כיצד באמת יכול הוא במקום הצורך לתת לאחרים להדליק את שאר הנרות הרי קי"ל בקידושין דף מ"א ע"א 'מצוה בו יותר מבשלוחו'?

ולכאורה המג"א לשיטתו בזה, שס"ל דלמצוה בו יותר מבשלוחו מספיק שעושה רק מקצת מהמצוה, דהנה בהל' בדיקת חמץ כתב השו"ע (סי' תל"ב ס"ב) דאם בעה"ב רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו, וכתב המג"א (סק"ה) ועכ"פ גם הוא יבדוק דמצוה בו יותר מבשלוחו, וכתב שם בפמ"ג שלמצוה בו יותר מבשלוחו סגי היכא שעושה רק מקצת מהמצוה.

וא"כ ה"ה לגבי נר חנוכה, כיון שהדליק את הנר הראשון וקיים חלק מן המצוה, שוב יכול הוא במקום הצורך להניח לאחרים לקיים את שאר המצוה, שהרי כבר נחשב שקיים את המצוה בעצמו.

ואפשר שאף הלבוש שנחלק בנרות חנוכה על דברי המג"א, ס"ל כדבריו בבדיקת חמץ ושאר מקומות שדי שיקיים בעצמו רק חלק מן המצוה, אך סבר שבנרות חנוכה המצב שונה כיון שחלוק נר ההידור מנר המצוה וע"כ נחשב נר ההידור כמצוה בפ"ע, ואם הדליק את נר המצוה אי"ז נחשב שקיים חלק מן המצוה לגבי נר ההידור, ואף נרות ההידור עצמם חלוקים זה מזה, ואם הדליק נר הידור אחד אי"ז נחשב שקיים חלק מן המצוה לגבי הנר השני, ובאבי עזרי (הל' חנוכה) כבר האריך בענין זה האם הדין הידור הוא להדר את נר המצוה או שהוי מצוה בפ"ע עי"ש נפק"מ בזה.

ואמנם צ"ע דהמג"א הביא ראיה לדברי המהרש"ל שכן מצינו ביומא "קרצו ומרק אחר על ידו" עי"ש, ואם נימא שהמג"א קאי בזה לשיטתו מ"ט הוצרך להוכיח כדבריו הא מוכח כן מבדיקת חמץ שמבואר בגמ' ובשו"ע שיש מקומות שנוהגים לשכור אחרים שיבדקו להם חמץ.

ומוכח שאף לדעת המג"א אין הדלקת הנר הראשון נחשבת כקיום חלק מן המצוה לגבי נר ההידור, כיון שההידור נחשב למצוה בפ"ע וכמוש"כ בדעת הלבוש, ומה שסגי לדעת המג"א להדליק בעצמו רק את הנר הראשון הוא משום שס"ל שבהידור מצוה ליכא 'מצוה בו יותר מבשלוחו', וכפי שבמצוה קיומית לא אמרין מצוה בו יותר מבשלוחו לכמה אחרונים (עי' אמרי בינה בסוגיא דקידושין ובערוגת הבושם לבעל השם אריה (יור"ד סי' כ"ח אות ד') שבשחיטה אי"צ לשחוט בעצמו משום מצוה בו יותר מבשלוחו) וזהו שהוכיח מכה"ג דמה שצריך להידור יכול להעשות על ידי אחר.

לכבוד מו"ר הגרמ"ב זילברברג שליט"א

בענין שיעורו הנפלא בליל שב"ק פר' וישב.

א. ע"ד השאלה באדם שלא נשאר בידו כ"א קצת שמן, אם יכול לקיים דין המהדרין מן המהדרין אליבא דב"ש, מאחר דכתב הביה"ל, וכן בדברי הריטב"א דדין הידור לא נכנס במה דקי"ל הל' כב"ה בדינא, ולכך איתא ברי"ף המעשה בב' זקנים, ודן מעכ"ת אי שייך שיקיים דינא דב"ש באמצע החנוכה אחר שכבר עבד כדברי ב"ה, והעלה לדון בגדר ההידור אי הוי חפצא אחת של מצוה או דלמא דחשיב כמצוות חלוקות, ודפח"ח.

ומהחידוש הנ"ל נתבאר לן פשט בדברי המשנ"ב, דהנה בסי' תרע"א (ס"ק ה') פסק "ואם יש לו י' נרות, לא ידליק בליל ג' שתיים רק אחת", והיינו שכיון שס"ל דבעי שיפרסם הנס כנגד הימים היוצאים א"כ אם מדליק ביום הג' שני נרות לא חשיב בהכי פרסום הנס, ועי' בכתב סופר שכ' דמיגרע גרע ובעי ומחויב להשלים הנר.

ולעומת זאת בסק"ו בדברי המחבר שכ' 'עד שבלייל אחרון יהיו שמונה', כ' המשנ"ב "ומי שאין לו שמן הרבה יתן באחד שמן כשיעור והמותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידליק אפילו אחד כשיעור" (והיינו דמספקא ליה למשנ"ב אי בעי שיעור שמן, ויסוד הספק האם קי"ל כתירוץ הגמ' דאי לא אדליק מדליק או כמ"ד דלשיעורא, כמבואר מדבריו (סי' תרע"ה ס"ק ח') שפסק דאף כשהדליק בלא שיעור שמן לא יצא יד"ח "וצריך לכבותה וליתן בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק בלא ברכה", וסברתו שמא קי"ל כתירוץ דאי לא הדליק מדליק, ולכך נמי ס"ל הכא שבאופן שאין לו מספיק שמן להידור יעשה נר אחד בשיעור ושאר נרות ההידור ידליק כת' קמא בגמ' דלא בעי שיעור בשמן).

וכבר הקשו א"כ אמאי בסק"ה באדם שיש לו ב' נרות ביום השלישי שפס' שידליק רק א' ולא כתב שיחלק השמן לנרות ההידור, וראיתי שתירצו בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, דבסק"ה דיבר המשנ"ב בנרות שאינו יכול לחלקם, אכן באופן שיש בידו שמן אה"נ יחלק שמן לב' נרות ההידור, ותירוץ עולה יפה בדברי המשנ"ב דקאי בנרות, אכן בערוך השולחן (סי' תרע"א סעי' י') כ' את ב' הדינים ואירי בפירוש נמי בשמן.

ולחידושו הנפלא א"ש דכל שיש בידו ב' נרות ביום השלישי א"כ כיון שאינו יכול לקיים ההידור אלא אחד ת', פסק המשנ"ב שידליק רק אחד, אכן בעת שנמצא ביום השמיני אינו יכול להדליק נר אחד, דא"כ נמצא שמקיים דברי ב"ש ומדליק כנגד הימים הנכנסים ולכך מיגרע גרע כיון שאתמול הדליק כשיטת ב"ה, ולכך כתב המשנ"ב שיחלק הנרות ובזה מפקיע עצמו משיטת ב"ש ודו"ק, (ולכא למימר שאינו מקיים כ"א דין נר איש וביתו כמוכח בדברי התוס' דביום הראשון מקיים נמי דין מהדרין מן המהדרין, ולכך מדליק רק נר אחד ולא כנגד אנשי ביתו כיון שליכא היכרא וכפסק בשו"ע, דאם נימא דביום הראשון לא מקיים דין מהדרין מן המהדרין א"כ ידליק כנגד אנשי ביתו ויקיים לכה"פ דין המהדרין, וע"כ דאף ביום הראשון חשיב מקיים דין מהדרין מן המהדרין ואיכא פרסום הנס על יום א').

ב. ובעיקר השאלה, יעוי' נמי בדברי הבית הלוי עה"ת שדן בשאלה זו, והעלה דאי קי"ל טעמא כב"ה הוי משום 'מעלין בקודש' א"כ איהו נמי ס"ל שפרסום הנס שייך שפיר ע"י ימים הנכנסים בהיותו פוחת והולך ורק איכא דין מעלין בקודש, ולכך אמרו ב"ה שיהא מוסיף והולך, אכן באופן שנמצא ביום ה' ובידו ד' נרות אף לב"ה ידליק ד' ומקיים בהכי דין מהדרין מן המהדרין שמפרסם ימים הנכנסים (ואינו נחשב בהכי מוריד בקודש כיון שהדליק נמי ד' אתמול), אכן למ"ד שטעמא דב"ה הוי משום ימים היוצאים עיקר פרסום הנס הוי באופן שמוסיף והולך ואינו מקיים בהכי דין מהדרין מן המהדרין.

ונמצא שאפשר דאף לב"ה יכול להדליק בהיותו פוחת והולך, וכבר כתב הביה"ל (תרע"א ס"א ד"ה 'בלילה הראשונה') דקי"ל כב' תירוצי הגמ', ומעתה אפ' דלא חשיב משנה בלדברי ב"ש, דאף ב"ה ס"ל דאיכא פרסום הנס בהכי.

ג. ובעיקר הנידון, יל"ע דהא קי"ל (בסי' תרע"א ס"ס ב') דמי שלא הדליק בלילה הראשון ידליק בלילות האחרות כשאר בני אדם, וכ' הגר"א וכ"ה בב"י דליכא בדין 'תמימות', ולכך יכול לקיים דין המהדרין בשאר לילות, ולכא' חזינן דל"ח ההידור כחפצא א' של מצוה (וכן יש לדון אי שייך שיקיים דין מהדרין רק מקצת מהימים, ומהשנ"ב (תרע"א סק"ה) מבואר דכל יום שיכול לקיים ההידור שפיר עביד), ואולי יש לחלק דחשיב כמצווה ויחידה אחת, ומ"מ ליכא בהא דין תמימות.

ביקרא דאוריתא

ישראל טאומן

מי שאינו יכול להדר 'מוסיף והולך' כדברי ב"ה,

האם יהדר 'פוחת והולך' כדברי ב"ש?

בגמ' שבת כא: א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה, והביא הרי"ף גמ' זו להלכה, ותמה עליו הגר"א הרי מגמ' זו משתמע שניתן לעשות כדברי ב"ש, וכיצד ניתן לפסוק כן הרי קי"ל שאסור לעשות כדברי ב"ש?

ובביאור הלכה (תרע"א ס"ב) הביא את דברי הגר"א, וכתב "ולולי דברי קודשו היה אפשר לומר עוד דדעת הרי"ף דזה לא נכנס בכלל מה דקי"ל בעלמא דהלכה כבית הלל בדינא, אחרי דאינם מחלקים בענין הלכה אלא בענין הדור בעלמא, ולזה הביא (הרי"ף) מה שאמר רב יוחנן על שני זקנים, ומשמע לכא' דהיו בימיו שכבר נפסק בעלמא דהלכה כבית הלל".

ומבואר מדבריו שיש חילוק בין מחלוקת ב"ש וב"ה בנרות חנוכה למחלוקתם בשאר המקומות, דבשאר המקומות שנחלקו בעיקר ההלכה אסור לעשות כדברי ב"ש, אך בנרות חנוכה שמחלוקתם היא בדין הידור בעלמא מותר לעשות כדברי ב"ש.

אך סיים הביאור הלכה את דבריו "אכן מדלא הוזכר דבר זה בשום פוסק אין לצרף דבר זה להלכה כלל, ולא כתבתי רק לעורר לב המעינים", ונמצא מדבריו שהטעם שאין לנו לצרף את שיטת ב"ש להלכה הוא משום שלא מצינו מקור לדבריו לחלק בין מחלוקת בעיקר ההלכה למחלוקת בדיני הידור.

אולם נראה שהביה"ל כיוון בזה לחי' הריטב"א בשבת שם, שהק' כיצד עשה אחד הזקנים כדברי ב"ש והרי לחד מ"ד העושה כדברי ב"ש לא עשה כלום וחייב מיתה?, ויישב כתירוצ' הביה"ל דשאני הכא שאין מחלוקתם אלא להדור מצוה בעלמא, וחי' הריטב"א לא היו תחי' של הביה"ל כיון שיצאו אח"כ (ועי' בהערות על הריטב"א שם).

ונמצא א"כ שיש מקור מפורש בדברי הראשונים לדברי הביה"ל, וא"כ אפשר שבמקרים מסוימים ניתן לעשות כדברי ב"ש, שהרי כל מה שסייג הביה"ל את דבריו הוא משום שלא נמצא סימוכין לדבריו, ובפרט שאף מדברי הרי"ף שפסק להלכה את הגמ' בשבת שם משמע שלעיתים ניתן לעשות כדברי ב"ש.

והנפק"מ בזה באדם שנמצא ביום השישי של חנוכה ויש לו עד תום ימי החנוכה ששה נרות בלבד, ועתה את דין ההידור של ב"ה אינו יכול לקיים ביום זה, כיון שלא ישאר לו אפי' נר מצוה לימים הבאים, ואם ידליק פחות משה נרות לא יעשה בזה לשיטת ב"ה מאומה, ולפי המבואר יתכן שעליו לקיים עכ"פ את דין ההידור כשיטת ב"ש ולהיות 'פחות והולך', וידליק ביום השישי שלושה נרות וביום השביעי שבעה וביום השמיני נר אחד ויהא פוחת והולך כדברי ב"ש.

אלא שיש להתבונן כיצד יתכן דבר שכזה, הרי בתחילת ימי החנוכה נהג הוא כדברי ב"ה להיות 'מוסיף והולך', וכיצד יתכן שיהפוך את מנהגו באמצע ימי החנוכה לנהוג כדברי ב"ש להיות 'פוחת והולך'?

ויתכן שהדבר תלוי בחקירה שחקרנו בשבוע שעבר האם ימי החנוכה הם חטיבה אחת של חג משך שמונה ימים, או שהם שמונה ימי חנוכה שכל יום הוא חג בפ"ע, והשתא אם נימא שזהו חג אחד ארוך לא מסתבר שיכול להפוך את מנהגו באמצע ימי החנוכה ולנהוג כדברי ב"ש, אך אם נימא שכל יום עומד בפ"ע כיון שאין קשר בין יום אחד למשנהו יתכן שיכול לקיים בכל יום מנהג אחר.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

כבוד מעכ"ת מו"ר עמוד ההוראה הגאון האדיר רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

ראיתי שמעכת"ר בקובץ הנפלא 'בית דוד' שאל למרן הגר"ש אלישיב זצ"ל על דברי המשנ"ב (סי' תרע"ב סק"א) אם יכול להעיר את אביו ואמו כדי שיוכל להדליק והשיב מרן זצ"ל 'חס ושלום'.

ויש להעיר, שהוא דבר פלא שיוכל להעיר אחרים משנתם ואפילו מבני ביתו כדי שהוא יוכל לקיים את המצוה, ועוד כיון שבני הבית כבר הדליקו אין הדלקתו אלא למהדרין והאם לצורך הידור יעיר אחרים?, וע"כ דאיירי שהם ג"כ לא הדליקו ואם הוא מדליק יצאו יד"ח משום נר איש וביתו, אלא כיון שישנים אין שום פרסומי ניסא הדלקתו אינה כלום, ומעירם לצורך מצוה שלהם ג"כ, וע"כ מותר להעירם משנתם, ולפי"ז פשוט שמותר להעיר גם לאביו ולאמו כדי שיקיימו המצוה.

הכותב בקידה קמי דרבי

מרדכי בונם זילברברג

לידיד נפשי אהוב עד למאד הג"ר מרדכי בונם זילברברג שליט"א – רב שיכון ה'

ההבדל בין בני ביתו לאבא הוא:

בני ביתו, דהיינו בניו ורעיתו, משועבדים לו, כי הוא זמן אותם, גם אחיו ואחיותיו דומים לשותפים שנהנים תמיד זה מזה ועוזרים זה לזה, לכן מותר לו להקיץ אותם לצורך שלו, ומאחר ולא נתכוון לצאת ידי חובה בהדלקה שהדליקו בבית, ובסוף הגיע מאוחר, מותר לו להקיץ כדי שלא יבטל את המצוה וגם כדי שלא יפסיד ברכת שעשה ניסים, משא"כ אבא שלא משועבד לו, ואפילו כשהוא מפרנסו, ואדרבה הבן נחשב לבעל חוב של אביו כמבואר בירושלמי שאם לא מכבד את אביו הרי הוא בבחינת 'לוה רשע ולא ישלם', לכן אמר מו"ח זצ"ל ח"ו מלהקיץו.

בידידות ואהבה

יצחק זילברשטיין